

Το περιοδικό «Επιστημονική Εγκυκλοπαίδεια» (1923 – 1932) και οι αναφορές του στην αυτοτέλεια της ύλης

Κυριακού Κ.

Χημικός, καθηγητής Δ.Ε., Υποψ. Διδάκτορας, Εργαστήριο Διδακτικής & Επιστημολογίας Φυσικών Επιστημών και Εκπαιδευτικής Τεχνολογίας, Παιδαγωγικό Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης, Πανεπιστήμιο Αθηνών, kyriakkyr@yahoo.gr

Μετά τη Μικρασιατική καταστροφή και μέχρι τις αρχές της δεκαετίας του '30 επικρατεί στην Ελλάδα έντονη πολιτική αστάθεια, ενώ η οικονομική κατάσταση του μεγαλύτερου μέρους του πληθυσμού είναι άθλια. Σταδιακά όμως, έως το 1931, οι συνθήκες βελτιώνονται. Κατά το διάστημα αυτό παρατηρείται έντονη πνευματική ανάπτυξη. Σε ένα τέτοιο περιβάλλον κυκλοφορεί το περιοδικό «Επιστημονική Εγκυκλοπαίδεια» με σκοπό τη διάδοση των Φυσικών Επιστημών. Στο περιοδικό αυτό δημοσιεύονται άρθρα καθηγητών του Πανεπιστημίου αλλά και διάφορων λογίων. Εκτός από τα αμιγή θέματα των Φυσικών Επιστημών, το περιοδικό ασχολείται και με θέματα που άπτονται της Φιλοσοφίας. Από τη μελέτη των άρθρων του περιοδικού, διαπιστώνουμε ότι σε αυτό συνυπάρχουν τόσο υλιστικές όσο και ιδεαλιστικές προσεγγίσεις θεμάτων που σχετίζονται με την αυτοτέλεια της ύλης, όπως α) η γέννηση του έμβιου και του άβιου κόσμου, β) οι φυσικοί νόμοι, γ) η σχέση ύλης και πνεύματος και δ) η σχέση ζωής και ύλης.

Εισαγωγή

Από τα τέλη του 19^{ου} αιώνα εμφανίζονται στον Ελληνικό χώρο διάφορα περιοδικά που αποσκοπούν στη γενικότερη ενημέρωση του ευρύτερου κοινού σε θέματα των Φυσικών Επιστημών. Ενδεικτικά αναφέρουμε τα περιοδικά «Προμηθεύς», «Επιστημονική Επιθεώρησης», «Δελτίον της Φυσιολογικής Εταιρίας» κ.ά. Τα περιοδικά αυτά αποτελούν τους δίαυλους μέσω των οποίων η ελληνική κοινωνία έρχεται σε επαφή με τις επιστημονικές εξελίξεις της εποχής. Το περιοδικό «Επιστημονική Εγκυκλοπαίδεια» (1923 – 1932¹) το οποίο εξετάζουμε στην εργασία αυτή, αποτελεί πιθανότατα το μακροβιότερο περιοδικό εκλαϊκευμένης επιστήμης που κυκλοφόρησε στον ελληνικό χώρο από τα τέλη του 19^{ου} αιώνα μέχρι το 1940. Στο περιοδικό αυτό, εκτός από τα αμιγή θέματα των Φυσικών Επιστημών, δημοσιεύονται και απόψεις που σχετίζονται με την αυθυπαρξία και την αυτοτέλεια της ύλης. Αντικείμενο της εργασίας αυτής είναι αφενός μεν η παρουσίαση του συγκεκριμένου περιοδικού, αφετέρου δε η διερεύνηση των απόψεων που αναφέρονται σ' αυτό σχετικά με τη γέννηση του έμβιου και του άβιου κόσμου, την ισχύ των φυσικών νόμων, τη σχέση ύλης και πνεύματος και τη σχέση ζωής και ύλης. Επειδή όμως, κάθε περιοδικό, ως πολιτισμικό προϊόν, αντανακλά το ιστορικό πλαίσιο της εποχής του, ξεκινάμε την εργασία αυτή με τη σκιαγράφηση της περιόδου 1923 – 1932.

Το ιστορικό πλαίσιο

Η περίοδος που ξεκινά από το Σεπτέμβριο του 1922 και ολοκληρώνεται το 1940 αποτελεί τον Ελληνικό μεσοπόλεμο. Μετά τη Μικρασιατική καταστροφή το 1922, ύστερα από 11 συνεχή χρόνια, η Ελλάδα σταματά να πολεμά. (Βακαλόπουλος, 1993). Στη χώρα όμως επικρατεί έντονη

1 Ως καταληκτική ημερομηνία έκδοσης του περιοδικού αναφέρεται το 1932 γιατί δεν μπορέσαμε να εντοπίσουμε κάποιο τεύχος του περιοδικού με μεταγενέστερη ημερομηνία

πολιτική και κοινωνική αστάθεια: Το 1924 αλλάζει το πολίτευμα (Σβορώνος, 2007) ενώ μεταξύ του 1924 και του 1932 μεσολαβούν έντεκα πρωθυπουργίες, (από τις οποίες μόνο η τελευταία είχε τετραετή διάρκεια), τρεις γενικές εκλογές, έντεκα στρατιωτικά κινήματα ή τελεσίγραφα και επιβάλλεται μια στρατιωτική δικτατορία. (Βλάχος, 2006^β).

Ο πληθυσμός της Ελλάδας μεταξύ 1920 και 1928 αυξάνεται σχεδόν κατά 25% (Σβορώνος, 2007) εξ αιτίας κυρίως της έλευσης των προσφύγων. Η δραματική αυτή αύξηση του πληθυσμού σε συνδυασμό με την αδυναμία μετανάστευσης έχουν ως συνέπεια τη μείωση των εργατικών ημερομισθίων, ενώ η προοδευτική υποτίμηση του νομίσματος κατεβάζει στο ελάχιστο την αγοραστική του δύναμη. (Σβορώνος, 2007). Ως αποτέλεσμα της δεινής αυτής οικονομικής κατάστασης, το 1923 ξεσπά κύμα απεργιακών κινητοποιήσεων. (Βλάχος, 2006^α)

Όμως, σταδιακά, η κατάσταση της οικονομίας αρχίζει να βελτιώνεται. Έτσι, η αξία της αγροτικής παραγωγής καθώς και το εμπόριο αυξάνονται ραγδαία (Βακαλόπουλος, 1993), ενώ η βιομηχανία επεκτείνεται με γρήγορους ρυθμούς (Σβορώνος, 2007). Η ευφορία αυτή διακόπτεται από τις επιπτώσεις της κρίσης του 1929 οι οποίες άρχισαν να γίνονται αισθητές στην Ελλάδα από το 1931. Το 1932 κηρύσσεται πτώχευση. (Σβορώνος, 2007)

Όμως η ευημερία που επικρατεί μέχρι το 1931 είναι φαινομενική και δεν εξυπηρετεί παρά μια μειοψηφία (Σβορώνος, 2007). Σε όλη τη διάρκεια του μεσοπολέμου οι συνθήκες διαβίωσης για το μεγαλύτερο μέρος του πληθυσμού είναι δύσκολες. Συχνά τα κατώτερα αστικά στρώματα των πόλεων επιβιώνουν χάρη των δημοτικών συσσιτίων. (Βλάχος, 2006^α). Παρ' όλα αυτά το μεταπολεμικό ευρωπαϊκό κλίμα και οι νεωτεριστικές τάσεις που επικρατούν σε πολλούς τομείς επηρεάζουν και την ελληνική κοινωνία άλλοτε περισσότερο και άλλοτε λιγότερο, ιδιαίτερα βέβαια τα ανώτερα αστικά στρώματα των οποίων η ζωή είναι πιο άνετη. (Βλάχος, 2006^α).

Έτσι, κατά την περίοδο 1910 – 1935, παρατηρούνται έντονες ιδεολογικές και πνευματικές αναζητήσεις (Κρεμμυδάς, 1980). Η λογοτεχνία ανθεί με την ανάδειξη αξιόλογων συγγραφέων και ποιητών (όπως οι Σικελιανός, Καζαντζάκης, Βάρναλης, Καβάφης κ.α.) ενώ γύρω στο 1930 αναδύεται και η επονομαζόμενη γενιά του '30 (Σεφέρης, Ελύτης κ.α.). Το 1926 ιδρύεται η Ακαδημία Αθηνών και το ίδιο έτος το Πανεπιστήμιο της Θεσσαλονίκης.

Η εκπαίδευση σε όλες τις βαθμίδες είναι προσανατολισμένη στις ανθρωπιστικές επιστήμες ενώ η επιστημονική θέση των φυσικών επιστημών είναι υποβαθμισμένη. (Ταμπάκης, 2008)

Παρόλο που στα Πανεπιστήμια, ο αριθμός των φοιτητών συγκριτικά με τον πληθυσμό της χώρας είναι μεγάλος, οι μισοί σχεδόν Έλληνες (45%) παραμένουν αναλφάβητοι. (Κυπριανίδης, 2004).

Την περίοδο αυτή η εκκλησία έχει πολύ μεγάλη δύναμη (Κυπριανίδης, 2004) και μάχεται τον υλισμό με όπλα την αναζωογόνηση του θρησκευτικού συναισθήματος και τη συνειδητοποίηση της χριστιανικής ηθικής. Γύρω από αυτόν τον άξονα, συσπειρώνονται ευρύτερα στρώματα του πληθυσμού κυρίως μικροαστικά. (Βλάχος, 2006^α)

Το περιοδικό « Επιστημονική Εγκυκλοπαίδεια»

Τον Ιανουάριο του 1923, και ενώ οι ρυθμοί της κοινωνικής ζωής στα μεγάλα αστικά κέντρα έχουν παραλύσει (Βλάχος, 2006^α), εκδίδεται το πρώτο τεύχος του περιοδικού «Επιστημονική Εγκυκλοπαίδεια».

Διευθυντής του περιοδικού είναι ο διδάκτωρ των Μαθηματικών Αντώνιος Μονοκρούσος. Μέχρι και το Δεκέμβριο του 1927 το περιοδικό είναι μηνιαίο, ενώ από τον Ιανουάριο του 1928 μετατρέπεται σε δεκαπενθήμερο. Από το Φεβρουάριο του 1924 προστίθεται στον τίτλο του η φράση «Όργανον των Ελλήνων Επιστημόνων».

Το περιοδικό αυτοχαρακτηρίζεται ως «επιστημονικό περιοδικό γενικού περιεχομένου»² και, όπως το ίδιο αναφέρει, απευθύνεται στους μη ειδικούς επιστήμονες αλλά και εν γένει στους ανθρώπους των γραμμάτων. Και όντως, όπως προκύπτει από τα επαγγέλματα ορισμένων από τους συνδρομητές του που αναφέρονται στο περιοδικό, οι περισσότεροι από αυτούς είναι εκπαιδευτικοί των δύο πρώτων βαθμίδων της εκπαίδευσης και μαθητές, ενώ μεταξύ των συνδρομητών συγκαταλέγονται γιατροί, δικηγόροι, δικαστικοί, στρατιωτικοί, αστυνομικοί, έμποροι κ.ο.κ. Η συντριπτική πλειοψηφία των συνδρομητών του περιοδικού είναι άνδρες.

Σκοπός του περιοδικού είναι «να εξαπλώση και εν Ελλάδι τας προόδους του ανθρωπίνου πνεύματος, δώση εις τους αναγνώστας αυτού γενικήν μόρφωσιν και ούτω αποτελέση αυτόχρημα ολόκληρον επιστημονικήν ή μάλλον εγκυκλοπαιδικήν βιβλιοθήκην».³ Ο σκοπός αυτός, όπως αναφέρεται στο περιοδικό, θα επιτευχθεί με την παρουσίαση των σπουδαιότερων ζητημάτων της Αστρονομίας, Μετεωρολογίας, Γεωλογίας, Παλαιοντολογίας, Χημείας, Φυσικής, Βιολογίας, Μικροβιολογίας, Υγιεινής, Φιλοσοφίας, Φυσιολογικής Ψυχολογίας, Φιλοσοφίας του Δικαίου κλπ «και θα εμφανίζονται ούτω τα πνευματικά προϊόντα των τιτάνων του ανθρωπίνου πνεύματος, Καντίου και Λαπλάς, Μπύχνερ και Βουντ, Δάρβιν και Χέκελ, Μίλτωνος και Δάντη κλπ»⁴. Και πράγματι, το περιοδικό δεν αποκλίνει από τις αρχικές του προθέσεις σε σχέση με το περιεχόμενό του. Η συντριπτική πλειοψηφία των κειμένων του ασχολούνται με θέματα των Φυσικών Επιστημών, ενώ περιλαμβάνει και επιστημονικές ειδήσεις, βιογραφίες επιστημόνων, παιδαγωγικά θέματα αλλά και λογοτεχνικά κείμενα. Εξ αιτίας του περιεχομένου του – και παρ' όλο που, περιλαμβάνει άρθρα που υποστηρίζουν υλιστικές απόψεις – συνιστάται από ορισμένους επιθεωρητές της Εκπαίδευσης στους εκπαιδευτικούς και στους μαθητές.

Στο περιοδικό δημοσιεύονται άρθρα ακαδημαϊκών καθώς και καθηγητών του Πανεπιστημίου όχι όμως πάντα πρωτότυπα. Επίσης αρθρογραφούν, καθηγητές Γυμνασίου⁵, επιθεωρητές εκπαίδευσης, γιατροί και άλλοι επιστήμονες, ενώ δημοσιεύονται και κείμενα Ελλήνων και ξένων λογίων. Όμως, ένα μεγάλο μέρος των περιεχομένων του περιοδικού είναι κείμενα μεταφρασμένα ή γραμμένα από τον ίδιο τον εκδότη.

Ιδιαίτερη μνεία θα πρέπει να κάνουμε στη δημοσίευση μιας σειράς άρθρων, ακόμα και κατά τη διάρκεια της δικτατορίας του Πάγκαλου, του Α. Μπύχνερ (1824 – 1899). Ο Μπύχνερ είναι ένας από τους κύριους και πιο δημοφιλείς εκπρόσωπους του φυσιοκρατικού υλισμού ο οποίος δεν δέχεται την ύπαρξη άυλων πνευμάτων. Να σημειώσουμε ότι ο διευθυντής του περιοδικού, όπως προκύπτει από διάφορα κείμενα που δημοσιεύει (όπως για παράδειγμα η σειρά των άρθρων του με τίτλο «Η θεωρία της εξέλιξης των πνευματικών φαινομένων»), υιοθετεί και ο ίδιος εν γένει τις απόψεις αυτές. Κινούμενος στο πλαίσιο αυτό, δημοσιεύει⁶ τη Δαρβινική θεωρία και μάλιστα συνδυασμένη με τις απόψεις του υλιστή Χαίκελ. Να επισημάνουμε ότι την εποχή εκείνη, παρ' όλο που η Δαρβινική θεωρία εθεωρείτο αναμφισβήτητη από επιστημονικής απόψεως, εν τούτοις το «Δημόσιο την ταυτίζει συχνά με τον υλισμό». (Γιαννίδης, 1925)

Σε αντιδιαστολή με τα υλιστικού περιεχομένου άρθρα που δημοσιεύονται στο περιοδικό, δημοσιεύονται και κείμενα του νομικού και λόγιου Ι. Σκαλτσούνη (1821 – 1905), με τα οποία κατακρίνεται όχι μόνο ο υλισμός, αλλά και όσοι υιοθετούν τις υλιστικές απόψεις.

2 «Σκοπός του Περιοδικού», Τεύχος 1^{ης} Ιανουαρίου 1923

3 «Σκοπός του Περιοδικού», Τεύχος 1^{ης} Ιανουαρίου 1923

4 «Σκοπός του Περιοδικού», Τεύχος 1^{ης} Ιανουαρίου 1923

5 Μεταξύ των οποίων και ο Π. Τσιλήθρας ο οποίος είναι συγγραφέας σχολικών εγχειριδίων Φυσικής Ιστορίας τα οποία χρησιμοποιήθηκαν στο Γυμνάσιο για περισσότερα από σαράντα χρόνια

6 Φεβρουάριος 1923 – Νοέμβριος 1924

Οι αναφορές του περιοδικού στην αυτοτέλεια της ύλης

Ένα από τα βασικά ερωτήματα της ανθρώπινης διανόησης είναι η δημιουργία και η λειτουργία του κόσμου. Οι Φιλόσοφοι, ανάλογα με την απάντηση που δίνουν στο ερώτημα αυτό, διακρίνονται σε υλιστές και σε ιδεαλιστές. Οι υλιστές πιστεύουν στην αυτοτέλεια της ύλης ενώ οι ιδεαλιστές πιστεύουν στην ύπαρξη άυλου κόσμου. Στη συνέχεια της εργασίας αυτής, θα εξετάσουμε τις απόψεις που αναφέρονται στο περιοδικό για τέσσερα θέματα που σχετίζονται με την αυτοτέλεια της ύλης: α) τη γέννηση του έμβιου και του άβιου κόσμου, β) τους φυσικούς νόμους, γ) τη σχέση ύλης και πνεύματος και δ) τη σχέση ζωής και ύλης.

1. Η γέννηση του έμβιου και άβιου κόσμου

Τις αναφορές που περιέχονται στο περιοδικό για το ζήτημα αυτό μπορούμε να τις διακρίνουμε σε επιμέρους θέματα:

α) Η γέννηση της ύλης

Σύμφωνα με την άποψη του Μπύχνερ που δημοσιεύεται στο περιοδικό⁷ «η ύλη είναι αιώνια» και επομένως αδημιούργητη. Άλλη αναφορά για τη γέννηση της ύλης αυτής καθευατής, δεν εντοπίσαμε.

β) Η γέννηση της ζωής

Ο δρ καθηγητής των μαθηματικών Σπ. Γεωργίου εκφράζει τον προβληματισμό του για την προέλευση της ζωής ως εξής: «Είναι η ζωή στη γη έργο πρόνοιας ή είναι προϊόν μονάχα μίξεως ύλης και ενέργειας; Αν είναι έργο πρόνοιας γιατί τότε τόση ποικιλία στην ύλη, τόση ατέλεια και τέτοιος αγώνας για την επικράτηση; Αν πάλι είναι προϊόν εξέλιξης και τυφλής συσσώρευσης ύλης, μάζας και ενέργειας γιατί τότε τόση λάμψη σ' αυτήν και πως από τη σκοτεινή αυτή σωρεία επήγασαν το πνεύμα και η συνείδηση; Ignoramus et ignorabimus»⁸

Στο περιοδικό αναπτύσσονται διάφορες απόψεις για γέννηση της ζωής:

Σε ανυπόγραφο άρθρο με τίτλο «Το κύτταρον»⁹ αναφέρεται ότι μερικοί επιστήμονες πιστεύουν ότι η ζωή προήλθε από ανόργανα συστατικά που βρέθηκαν σε κατάλληλες συνθήκες αλλά, συνεχίζει το άρθρο, η άποψη αυτή δεν είναι αποδεκτή από όλους τους επιστήμονες.

Σε άρθρο του Μπύχνερ αναφέρεται η άποψη του Χαίκελ, σύμφωνα με την οποία, η ζωή αναπτύσσεται (ακόμα και σήμερα) από την ανόργανη ύλη με αυτόματη γένεση¹⁰. Στο ίδιο άρθρο περιλαμβάνεται και η άποψη ότι η ζωή «μεταβιβάσθηκε» στη γη με την πτώση κάποιου μετεωρίτη. Παρόμοια με την τελευταία αυτή άποψη είναι και η άποψη του Αρρένιους που αναπτύσσεται σε άρθρο του δρ Μπήβερν Κλερκ σύμφωνα με την οποία η ζωή μεταφέρθηκε στη γη από την Αφροδίτη με τις ακτίνες του φωτός¹¹

Διαφωνώντας με τις παραπάνω απόψεις, ο Ι. Σκαλτσούνης υποστηρίζει¹² ότι η ζωή δεν μπορεί να πηγάζει από την ανόργανη ύλη, ενώ ο Π. Τσίληθρας αναφερόμενος στους ζωντανούς οργανισμούς μας προτρέπει να σεβόμαστε όλα τα δημιουργήματα του Θεού,¹³ δηλαδή έμμεσα αναφέρει ότι οι διάφοροι οργανισμοί είναι δημιουργήματα του Θεού.

γ) Η γέννηση του κόσμου

7 «Η αθανασία της ύλης», τ. 2, Φεβρουάριος 1923

8 «Η γη ως κοιτίς της ζωής», τ. 67, 1 Απριλίου 1928

9 «Το κύτταρον» τ. 2, Φεβρουάριος 1923

10 «Αρχέγονος γένεσις», τ. 27, Μάρτιος 1925

11 «Η ζωή μεταφέρθη εις την Γην από την Αφροδίτην δια των φωτεινών ακτίνων» τ. 81, 1/11/1928

12 «Θρησκευτικά αποπλανήσεις των καθ' ημάς χρόνων» τ. 175/176, Οκτώβριος 1932

13 «Ο φρύνος», τ. 13, Ιανουάριος 1924

Στο περιοδικό αυτό υπάρχουν αναφορές που σχετίζονται με τη γέννηση όλων των όντων, έμβιων και άβιων, συνολικά.. Πιο συγκεκριμένα, σε άρθρο του οποίου ο συγγραφέας υπογράφει με το ψευδώνυμο «Αστρονόμος», αναφέρεται ότι ο άνθρωπος είναι το ακαταληπτότερο μεταξύ των δημιουργημάτων γιατί είναι κατασκευασμένος (λέξη που χρησιμοποιείται στο άρθρο) με τέτοιο τρόπο ώστε, όσο περισσότερη δυσκολία παρουσιάζει η φύση των διαφόρων άλυτων ζητημάτων, τόσο με περισσότερη επιμονή να προσκολλάται σ' αυτά. Από το παραπάνω απόσπασμα γίνεται εμφανές ότι ο συγγραφέας του άρθρου πιστεύει ότι τα πάντα έχουν δημιουργηθεί χωρίς όμως να κάνει αναφορά για το ποιος είναι ο δημιουργός. Η επίκληση όμως στη συνέχεια αποσπασμάτων της Αγίας Γραφής, μας οδηγεί στο συμπέρασμα ότι αποδέχεται τη θεϊκή δημιουργία. Παρόμοια θέση υιοθετείται και από τον Δ. Αναστασόπουλο¹⁴, τέως Γενικό Επιθεωρητή των Μαθηματικών (όπως υπογράφει) και από τον μαθηματικό Σπ. Γεωργίου.¹⁵)

Σε σειρά άρθρων με τίτλο «Η θεωρία της εξελίξεως των πνευματικών φαινομένων» ο Διευθυντής του περιοδικού Α. Μονοκρούσος επιχειρηματολογεί υπέρ της ύπαρξης ψυχικών ιδιοτήτων, τόσο στους κατώτερους οργανισμούς, και κατ' επέκταση και στα μεμονωμένα κύτταρα, όσο και στον άβιο κόσμο. Στο τελευταίο άρθρο της σειράς ο Μονοκρούσος αναφέρει ότι «είναι πράγματι αξιοθαύμαστος και σοφώτατος ο Δημιουργός»¹⁶ καθώς και ότι «Εάν ο Δημιουργός ησθάνετο την ανάγκη του αίνου ημών υπέρ αυτού θα εδοκίμαζεν απολύτως πλειότεραν ικανοποίησιν...». Με άλλα λόγια ο Μονοκρούσος κάνει δεκτή την ύπαρξη Δημιουργού, με ανθρωπογενή χαρακτηριστικά.

2. Οι φυσικοί νόμοι

Δύο είναι τα θέματα που σχετίζονται με τους φυσικούς νόμους και αναφέρονται στο περιοδικό: α) η προέλευσή τους και β) η ταυτότητα τους στον έμβιο και άβιο κόσμο

α) Η προέλευσή τους

Για την προέλευση των φυσικών νόμων εντοπίσαμε μία μόνο αναφορά σε άρθρο¹⁷ του Μπύχνερ σύμφωνα με την οποία οι φυσικοί νόμοι ενυπάρχουν μέσα στην ουσία των πραγμάτων και δεν εξαρτώνται από καμία θέληση ή εξωτερική επίδραση.

β) Η ταυτότητα των φυσικών νόμων στον έμβιο και άβιο κόσμο

Αρκετές αναφορές υπάρχουν στο περιοδικό σχετικά με την θέμα της ισχύος των ίδιων φυσικών νόμων στον άβιο και στον έμβιο κόσμο. Πιο συγκεκριμένα ο διευθυντής του περιοδικού Α. Μονοκρούσος, με το ψευδώνυμο «Φυσιολόγος» δημοσιεύει¹⁸ τις απόψεις του J. Soury σύμφωνα με τις οποίες η φύση των «εργασιών» που συμβαίνουν στην ανόργανη και στην οργανική ύλη είναι η ίδια και η διαφορά τους έγκειται στην πολυπλοκότητα των «εργασιών» αυτών. Οι χημικές ενώσεις από τις οποίες αποτελείται η οργανική ύλη υπάγονται στους ίδιους νόμους με τις χημικές ενώσεις από τις οποίες αποτελείται η ανόργανη ύλη.

Την ίδια άποψη υποστηρίζει και ο καθηγητής του Πανεπιστημίου Σπ. Δοντάς ο οποίος αναφέρει ότι με την πρόοδο των φυσικών επιστημών και των μεγάλων ανακαλύψεων απεδείχθη ότι όλα τα φαινόμενα γίνονται σύμφωνα με ορισμένους μηχανικούς νόμους και δεν ρυθμίζονται από τη

14 «Το μέλλον της γης» τ. 27, Μάρτιος 1925

15 «Προς τι ο κόσμος;», τ. 36, Δεκέμβριος 1925

16 «Η θεωρία της εξελίξεως των πνευματικών φαινομένων» τ. 140, Απρίλιος 1931

17 «Η σταθερότης των Φυσικών Νόμων», τ.18/19, Ιούνιος/Ιούλιος 1924

18 «Η ζωή», τ. 16/17, Απρίλιος/Μάιος 1924

βούληση υπερφυσικών όντων.¹⁹ Την ταυτότητα των νόμων στον έμβιο και στον άβιο κόσμο υποστηρίζει και ο καθηγητής Χημείας στο Πανεπιστήμιο Κ. Ζέγγελης²⁰. Επιπλέον, στο περιοδικό περιλαμβάνεται και ένα ανυπόγραφο άρθρο²¹ που υποστηρίζει την ίδια θέση.

Η αντίθετη άποψη αναφέρεται σε άρθρο²² του Ι. Σκαλτσούνη σύμφωνα με τον οποίο τα άψυχα όντα διέπονται από αναλλοίωτους και αναγκαίους νόμους, ενώ τα ενόργανα όντα λειτουργούν με βάση τα ένστικτα. Ταυτόσημη είναι και άποψη του Όλιβερ Λοτζ σύμφωνα με την οποία²³ ο έμβιος κόσμος αποτελείται από τα ίδια άτομα και υπακούει στους ίδιους νόμους της Φυσικής και της Χημείας όπως και η αδρανής ύλη, αλλά υπάρχει και κάτι πρόσθετο το οποίο κάνει τα έμψυχα σώματα τα κινούνται κατά τρόπον σκόπιμον.

Επιπλέον, ο Σκαλτσούνης υποστηρίζει²⁴ ότι ο άνθρωπος δεν υπακούει στους μοιραίους και αμετάβλητους νόμους της φύσης, ενώ απεναντίας ο Μπύχνερ θεωρεί ότι οι νόμοι που διευθύνουν το σύμπαν ισχύουν και για τον άνθρωπο.²⁵

3. Σχέση ύλης και πνεύματος

Τα θέματα τα οποία τίγονται στο πλαίσιο της ενότητας αυτής είναι: α) η υλική υπόσταση των πνευματικών φαινομένων β) η έδρα της σκέψης και της ψυχής γ) η αθανασία του πνεύματος και δ) οι πνευματικές ιδιότητες της ύλης. Να σημειωθεί ότι ενίοτε τα πνευματικά φαινόμενα (σκέψη, αντίληψη, αισθητικότητα κλπ) ταυτίζονται με τα ψυχικά (βούληση, αυτοσυνείδηση κλπ).

α) Η υλική υπόσταση των πνευματικών φαινομένων

Σε άρθρο του Μπύχνερ²⁶ γίνεται αναφορά στην άποψη του Καμπανίς σύμφωνα με την οποία ο εγκέφαλος προορίζεται για τη σκέψη όπως το στομάχι και τα έντερα για την πέψη. Η άποψη του Βογκτ σύμφωνα με την οποία ο εγκέφαλος εκκρίνει τη σκέψη όπως το συκώτι τη χολή χαρακτηρίζεται από τον Μπύχνερ ως ατυχής, γιατί σε αντίθεση με τη χολή που έχει υλική υπόσταση, η σκέψη είναι ενέργεια και κίνηση, κάτι το οποίο αποδεικνύεται με την παραγωγή θερμότητας κατά τη δημιουργία εντυπώσεων. Το μυστικό του εγκεφάλου δεν υπάρχει στα υλικά του εγκεφάλου αυτά καθ' εαυτά αλλά στην ιδιάζουσα ένωση και συνέργεια αυτών προς έναν σκοπό. Στο ίδιο πνεύμα κινούνται και οι απόψεις του J. Soury που δημοσιεύονται²⁷ στο περιοδικό και σύμφωνα με τις οποίες τα πνευματικά φαινόμενα (στα οποία ο Soury συμπεριλαμβάνει και τα ψυχικά) είναι το αποτέλεσμα της κίνησης των μορίων της ύλης. Η εξήγηση «των ψυχικών λειτουργιών του εγκεφάλου» κατά τον Soury απαιτεί όχι μόνο τη γνώση των ιδιοτήτων των νευρικών κυττάρων, αλλά και του τρόπου αλληλεπίδρασης τους. Με τις απόψεις αυτές συμφωνεί και ο διευθυντής του περιοδικού και τις στηρίζει με περαιτέρω επιχειρηματολογία,²⁸ ενώ σε αντίστοιχο πλαίσιο κινούμενος, ο καθηγητής Ν. Σπυριδάκης²⁹ υποστηρίζει ότι η επιθυμία είναι ένα βιολογικό και ψυχικό φαινόμενο που σχετίζεται με την ανάγκη του οργανισμού για την κατανάλωση συσσωρευμένης ενέργειας ή την αποβολή άχρηστου υλικού.

19 «Ο Πνευματισμός», τ. 59, Νοέμβριος 1927

20 «Το πρόβλημα της ζωής εν τω Χημικώ εργαστηρίω», τ. 160, 15 Φεβρουαρίου 1932

21 «Τι είναι η ζωή και τι είναι ο θάνατος» τ. 89, 1 Μαρτίου 1929

22 «Το ζην είναι του κόπου αντάξιον;» τ.18/19, Ιούνιος/Ιούλιος 1924

23 «Πέραν του τάφου» τ. 133, 1 Ιανουαρίου 1931

24 «Θρησκευτικά αποπλανήσεις των καθ' ημάς χρόνων» τ. 171/172, Αύγουστος 1932

25 «Ο άνθρωπος» τ. 47, Νοέμβριος 1924

26 «Η σκέψις», τ. 49, Ιανουάριος 1927

27 «Η ζωή», τ. 16/17, Απρίλιος/Μάιος 1924

28 «Γενικόν διάγραμμα του νευρικού συστήματος», τ. 18/19, Ιούνιος/Ιούλιος 1924, «Η διάνοια» τ. 48, Δεκέμβριος 1926, «Τα πνευματικά φαινόμενα παρά τοις ζώοις» τ. 81, 15 Οκτωβρίου 1928, «Πνευματικά ιδιότητες του εγκεφάλου», τ. 61, Ιανουάριος 1928

29 « Η ελευθερία της βουλήσεως» τ.55, Ιούλιος 1927

β) Η έδρα της σκέψης και της ψυχής

Σύμφωνα με τον Μπύχγερ, ³⁰ ο εγκέφαλος δεν είναι μόνο της όργανο της σκέψης αλλά και της ψυχής. Έχει αποδειχθεί ότι έδρα των νοητικών δυνάμεων είναι η φαιά ουσία³¹. Όμως και η συνείδηση, όπως ακριβώς και η σκέψη, είναι το αποτέλεσμα της λειτουργίας τμημάτων του εγκεφάλου και αντανακλά όλες τις διαφοροποιήσεις του εγκεφάλου που οφείλονται στη διατροφή και στην ανάπτυξη του.³² Παρόλο που είναι δύσκολο να κατανοήσουμε πώς τα ψυχικά φαινόμενα γεννώνται από τους υλικούς συνδυασμούς ή από ενέργειες της εγκεφαλικής ουσίας, εν τούτοις η ανθρωπολογία αποδεικνύει την ενότητα ψυχής και εγκεφάλου συνδέοντας τη διάνοια με τις αισθήσεις³³. Την άποψη αυτή υποστηρίζει σε άρθρο του και ο διευθυντής του περιοδικού.³⁴

γ) Η αθανασία του πνεύματος

Σε άρθρο του σερ Όλιβερ Λοτς³⁵ αναφέρεται ότι, εκτός από την ύλη υφίσταται και ένας αόρατος κόσμος του οποίου «δεν βλέπομεν παρά σπανίως ελαφρούς σπινθήρας» και ότι οι ενδείξεις για τη μετά θάνατον ζωή του πνεύματος είναι άπειρες, ενώ σε μερικές περιπτώσεις έχουμε και απτές αποδείξεις.

Αντίθετη άποψη υποστηρίζει ο διευθυντής του περιοδικού, αφενός μεν αναφέροντας ότι η πνευματική ικανότητα είναι υποκειμενικό φαινόμενο της ύλης,³⁶ αφετέρου δε υποστηρίζοντας τις απόψεις του Χαίκελ σύμφωνα με τις οποίες τα κύτταρα του εγκεφάλου αποτελούν τα κύτταρα του πνεύματος³⁷.

ε) Οι πνευματικές ιδιότητες της ύλης.

Ο καθηγητής Κ. Κούρτης υποστηρίζει³⁸ ότι η γη δεν είναι μόνο ύλη, αλλά ύλη και πνεύμα μαζί και ότι η δύναμη της γης οφείλεται σε πνευματική εργασία ανάλογη με την ανθρώπινη πνευματική εργασία. Εύχεται σύντομα η επιστήμη να μπορέσει να αποδείξει ότι τίποτε υλικό δεν υπάρχει που να στερείται λογικού. Με την άποψη αυτή συμφωνεί και ο διευθυντής του περιοδικού αναφέροντας ότι είναι ουτοπία ο ισχυρισμός εκείνων οι οποίοι αρνούνται στην ύλη την πνευματική της υπόσταση³⁹. Στο ίδιο πλαίσιο εντάσσεται και η άποψη⁴⁰ του βοτανολόγου Κ. Βακάριου σύμφωνα με την οποία τα φυτά έχουν ψυχή, γεγονός το οποίο όπως αναφέρει, έχει σχεδόν αποδειχθεί.

4. Η σχέση ζωής και ύλης.

Το περιοδικό δημοσιεύει⁴¹ τις απόψεις του J. Soury σύμφωνα με τις οποίες, η ζωή είναι μια έκφραση των ιδιοτήτων της οργανωμένης ύλης η οποία προκύπτει από την εφαρμογή των νόμων της φυσικής και της χημείας. Η εκδήλωση των φαινομένων της ζωής χαρακτηρίζεται ως ζωική δύναμη και είναι το αποτέλεσμα των ιδιοτήτων που αποκτά η ύλη εξ αιτίας της αλληλεπίδρασης των μορίων από τα οποία αποτελείται κάτω από κατάλληλες συνθήκες. Τις

30 «Η έδρα της ψυχής», τ. 57, Σεπτέμβριος 1927

31 «Εγκέφαλος και ψυχή», τ. 48, Δεκέμβριος 1926, «Ο άνθρωπος του μέλλοντος». Τ. 149/150, Σεπτέμβριος 1931

32 «Η συνείδησις», τ. 53 Μάιος 1927

33 «Εγκέφαλος και ψυχή», τ. 48, Δεκέμβριος 1926

34 «Η διάνοια» τ. 48, Δεκέμβριος 1926

35 «Η μέλλουσα ζωή» τ. 77, 1 Σεπτεμβρίου 1928, «Πέραν του τάφου» τ. 134, 15 Ιανουαρίου 1931

36 «Η θεωρία της εξελίξεως των πνευματικών φαινομένων» τ. 138, 15 Μαρτίου 1931

37 «Η θεωρία της εξελίξεως των πνευματικών φαινομένων» τ. 92, 15 Απριλίου 1929

38 «Το ξανάσασμα της ψυχής» τ. 135, 1 Φεβρουαρίου 1931

39 «Η θεωρία της εξελίξεως των πνευματικών φαινομένων» τ. 140, 15 Απριλίου 1931

40 «Πάντα εν σοφία εποιήθησαν. Η αεροπορία των φυτών» τ. 166, 15 Μαΐου 1932

41 «Η ζωή» τ. 16/17, Απρίλιος/Μάιος 1924

απόψεις αυτές υποστηρίζει⁴² στα άρθρα του και ο Μπύχνερ. Στο ίδιο πλαίσιο κινείται και μια είδηση που αναφέρεται στο περιοδικό⁴³ σύμφωνα με την οποία ο Εδμόνδος Ρότσιλντ διέθεσε 30 000 000 φράγκα στην Ακαδημία των Επιστημών της Γαλλίας με σκοπό την επίλυση του μυστηρίου της ζωής με βάση τις θεωρίες του Κλώντ Μπερνάρ σύμφωνα με τις οποίες η ζωή είναι φυσικοχημική εκδήλωση.

Σε αντιδιαστολή με τα παραπάνω ο Σκαλτσούνης υποστηρίζει⁴⁴ ότι ζωή συνεργάζεται με την ύλη και με τους νόμους της, αλλά δεν έχει τίποτα κοινό με τις φυσικές και χημικές δυνάμεις.

Συμπεράσματα

Από όσα αναφέραμε παραπάνω, διαπιστώνουμε ότι το περιοδικό ξεκινά την έκδοσή του κάτω από δύσκολες κοινωνικοπολιτικές συνθήκες με σκοπό την ενημέρωση των μη ειδικών για διάφορα επιστημονικά θέματα. Για το θέμα της αυτοτέλειας ή μη της ύλης στο περιοδικό αναπτύσσονται τόσο υλιστικές όσο και ιδεαλιστικές απόψεις. Οι απόψεις αυτές δεν παρουσιάζονται με τη μορφή αντιπαράθεσης αλλά δημοσιεύονται ή παράλληλα μεταξύ τους ή σε τελείως διαφορετικά χρονικά διαστήματα. Για την υποστήριξη των υλιστικών απόψεων δημοσιεύονται κυρίως άρθρα των Μπύχνερ, Soury καθώς και του εκδότη του περιοδικού Α. Μονοκρούσου, ενώ για την υποστήριξη των ιδεαλιστικών απόψεων δημοσιεύονται άρθρα κυρίως των Σκαλτσούνη και Λοτζ. Είναι όμως σημαντικό να σημειώσουμε ότι την περίοδο που κυκλοφορεί το περιοδικό τόσο οι Μπύχνερ και Soury, όσο και ο Σκαλτσούνης έχουν ήδη αποβιώσει και επομένως η δημοσίευση των αντικρουόμενων απόψεων σχετικά με την αυτοτέλεια ή μη της ύλης δεν γίνεται στο πλαίσιο κάποιου διαλόγου αλλά είναι επιλογή του διευθυντή του περιοδικού.

Βιβλιογραφία

- Βακαλόπουλος, Α. (1993) Νέα Ελληνική Ιστορία. Έκδοση Η, Βάνιας, Θεσσαλονίκη
- Βλάχος, Α. (2006^α). Η ελληνική κοινωνία στο μεσοπόλεμο, στο Ιστορία των Ελλήνων (επ. Γ. Μαργαρίτης). Δομή, Αθήνα .
- Βλάχος, Α. (2006^β) Η Ελλάδα του μεσοπόλεμου, στο Ιστορία των Ελλήνων. (επ. Γ. Μαργαρίτης) Δομή, Αθήνα
- Γιανίδης, Ε. (1925). Το μεγάλο πρόβλημα: Δοκίμιο κριτικής του υλισμού. Αθήνα
- Κρεμμυδάς, Β. (1980). Νεότερη Ιστορία., Γνώση, Αθήνα
- Κυπριανίδης, Π. (2004) Συγκριτική Ιστορία της Ελληνικής Εκπαίδευσης, Βιβλιόραμα, Αθήνα
- Σβορώνος, Ν. (2007). Επισκόπηση της Νεοελληνικής Ιστορίας. Θεμέλιο, Αθήνα
- Ταμπάκης, Κ. (2008). Η υποδοχή της Κβαντομηχανικής στην Ελλάδα στο Ζητήματα Θεωρίας των Επιστημών της Φύσης (επ. Κ. Σκορδούλη). Τόπος, Αθήνα.

42 «Η αρχέγονος γένεσις» τ. 27, Μάρτιος 1925, «Η σταθερότης των φυσικών νόμων» τ. 18/19, Ιούνιος /Ιούλιος 1924

43 τ. 67, 15 Απριλίου 1928

44 «Θρησκευτικά αποπλανήσεις των καθ' ημάς χρόνων», 175/176 1/15 Οκτωβρίου 1932